

Іван Артьомов,
кандидат історичних наук, доцент,
директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Анастасія Артьомова,
студентка 3 курсу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРАВОВІ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена зовнішньополітичним аспектам національної безпеки України. Проаналізовано вплив глобалізації на процеси, що відбуваються, та місце і роль України в геополітичному просторі. Визначено особливості сучасного стану національної безпеки в руслі нормативно-правових актів 2015-2018 рр. та завдання щодо вдосконалення моделі національної безпеки України. У висновках наведено конкретні пропозиції, впровадження яких сприятиме роботі з розбудови сфери національної безпеки в умовах анексії Криму і тимчасово окупованих територій на Сході України.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішня політика, національна безпека, нормативно-правова база, Україна.

The article is devoted to foreign policy aspects of national security of Ukraine. The influences of globalization on the processes that are taking place, the place and role of Ukraine in the geopolitical space are analyzed. The peculiarities of the current state of national security in accordance with the normative-legal acts of 2015-2018 and the task of improving the national security model of Ukraine are determined. The conclusions provide concrete proposals, the introduction of which will contribute to the development of the national security sphere in the conditions of annexation of the Crimea and temporarily occupied territories in the East of Ukraine.

Key words: international relations, foreign policy, national security, normative-legal base, Ukraine.

Глобальні трансформаційні процеси, що відбуваються в системі міжнародних відносин, торкаються не лише провідних країн світу, а й тих, котрі відносно недавно стали на шлях незалежного розвитку. *Перебуваючи на перетині ліній інтересів світових центрів сили – Росії, ЄС, США, Азії – Україна не може залишатись осторонь змін, що відбуваються. Вона повинна стати суб'єктом нової геополітики, посісти в ній таке місце, яке б відповідало національним інтересам, власному вибору та основним пріоритетам розвитку,* – зазначив Анатолій Зленко [6].

Водночас було б самовпевнено вважати, що вигідне геополітичне розташування України принесе їй необхідні стратегічні та політичні дивіденди. Переваги потрібно вміти ефективно використовувати для ведення активної зовнішньої політики, адже Україна залишається державою, стратегічно важливою в регіоні і в системі міжнародних відносин [6].

Вчений і політик В.П. Горбулін ще в 2009 році передбачив, що «Україна вже втягнута у світовий вир. Є багато чинників, які визначають роль України в новому переділі світу й побудові нового світоустрою. Але ця участь може бути активною і пасивною. І для України це питання може стати найважливішим критерієм розвитку державності або, навпаки, її стагнації» [3, с. 17]. «В Україні на рубежі 2020–2025 років є тільки два шляхи: або стати сильною державою, або зіштовхнутися з реальною небезпекою поглинання» [3, с. 18].

Україна як суб'єкт міжнародних відносин і права здійснює безпосередні відносини із іншими державами в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів, в першу чергу національних інтересів держави і дотримання норм міжнародного права.

Російська агресія проти України, анексія Криму та фактична окупація окремих районів Донецької та Луганської областей кардинально змінили наше ставлення до проблеми національної безпеки держави.

Позиція України на міжнародному рівні зазнала кардинальних змін, що вимагає визначення ключових засад зовнішньополітичної доктрини, підпорядкованої завданню збереження суверенітету і спрямованої на відновлення територіальної цілісності держави. *Змінюючи систему національної безпеки та механізми її забезпечення, Україна формує своє майбутнє, вона вже ніколи не залишиться такою, якою була до анексії Криму та війни на сході України.*

Потужна мотивація цього висновку детально обґрунтована науковими дослідженнями базових положень методології вдосконалення моделі національної безпеки. Безпекова тематика загалом найглибше розроблена в межах традиції реалізму (Г. Моргентау, Р. Арон, К. Томпсон, К. Волтц) та класичної політичної філософії Нового часу (Т. Гоббс, кардинал Рішельє, Д. Юм). І саме цінності, ідеї та схеми цих двох пізнавальних формацій та пластів історії політичної думки є надійним підґрунтям будь-якого дослідження в галузі міжнародної та національної безпеки [1]. Темі дослідження сучасних процесів забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері присвячено значну кількість робіт, серед яких, на наш погляд, чільне місце займають роботи академіка В.П. Горбуліна – провідного фахівця в цій галузі. Про це йдеться у ряді колективних монографій Національного інституту стратегічних досліджень, а саме: *«Україна і Росія: дев'ятий вал чи китайська стіна»*; *«Донбас і Крим: ціна повернення»*; *«Світова гібридна війна: український фронт»* та ін.

Поряд з В.П. Горбуліним тематика безпекового простору України активно розробляється І.А. Грицяком, А.Б. Качинським, В.А. Ліпканом, В.І. Почепцовим, А.А. Падеріним, Г.М. Перепелицею, Т.С. Стародубом, Г.П. Ситником, А.І. Семенченком, О.М. Суходолієм, І.А. Храбаном, Л.Д. Чекаленком, В.О. Чалим та ін.

Особливе місце серед публікацій займає концептуально-методологічна стаття О.С. Власюка і С.В. Кононенка *«Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України»*. Автори відзначають, що поряд з науковими розробками проблематики безпекового простору України

надзвичайно важливою є робота з упровадження нових нормативно-правових документів зовнішньополітичної діяльності України та її нормативне наповнення у світлі сучасних викликів національній безпеці України.

Так, 26.05.2015 р. Указом Президента України затверджено рішення РНБО «Про Стратегію національної безпеки України», основними цілями якої є: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародновизнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [17].

Важливим є положення Стратегії, яке стосується забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері. Зокрема, відмовившись від політики позаблоковості, яка не забезпечила територіальної цілісності держави, Україна в середньостроковій перспективі спиратиметься на власні можливості та залишає за собою право обирати участь у системах колективної безпеки і оборони як спосіб гарантування державного суверенітету і територіальної цілісності України, в першу чергу у співпраці з НАТО.

24.09.2015 р. Указом Президента України затверджено Рішення РНБО «Про нову редакцію воєнної доктрини України». Воєнна доктрина України є концептуальним документом, що аналізує сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, визначає принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до загрози воєнного конфлікту, застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Нова воєнна доктрина України:

- визначає Російську Федерацію воєнним противником України та умови звільнення тимчасово окупованих територій України;

- виходить із високої імовірності великомасштабного застосування проти України воєнної сили як головної загрози національній безпеці України у воєнній сфері;
- підтверджує відмову від політики позаблоковості та відновлення стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію;
- визначає ознаки виникнення збройного конфлікту всередині України, у тому числі інспірованого іноземними державами;
- враховує збільшення ролі інформаційно-психологічних операцій;
- наголошує на потребі удосконалення системи мобілізаційної підготовки і мобілізації та суттєвого збільшення професійної складової у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях;
- формулює заходи з підготовки держави до оборони, необхідні для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності держави, а також завдання розвитку оборонного та безпекового потенціалу України як необхідної умови відсічі збройної агресії тощо [11].

Важливе нормативно-правове наповнення безпекового простору України містить Закон України *«Про особливості державної політики по забезпеченню суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей»* [4], який передбачає:

- звільнення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу;
- захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
- забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України.

Серед багатьох нормативно-правових актів виокремлюється законопроект *«Про національну безпеку України»* [16], де зафіксовані базові положення та чітко унормовані існуючі виклики для України після анексії Криму та тимчасової окупації окремих територій Донецької і Луганської областей. У законопроекті чітко визначено термінологію і подано трактування таких категорій, як зокрема: *воєнний конфлікт; воєнна безпека; громадська безпека і порядок; державна безпека; демократичний цивільний контроль; загрози*

національній безпеці України; збройний конфлікт; національна безпека України; національні інтереси України; оборонне планування; оборонпромисловий комплекс; планування у сфері національної безпеки; сектор безпеки і оборони; сили безпеки; стратегія національної безпеки та ін.

Ст. 2 проекту закону закріплює положення правової основи державної політики у сферах національної безпеки і оборони; ст. 3 – принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Так, основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сфері національної безпеки, задекларовано:

- *верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;*
- *єдине управління у сферах національної безпеки і оборони з метою забезпечення належного реагування на потреби Українського народу у сфері безпеки, ефективності виконання завдань, обов'язків та використання ресурсів;*
- *дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;*
- *розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони [16].*

Фундаментальними національними інтересами України є:

- *державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;*
- *сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;*
- *інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському*

Союзи та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [16].

Зазначимо, що зовнішня політика України реалізується з урахуванням таких геополітичних аспектів:

- Україна — європейська держава, тому вона повинна зміцнювати, розширювати всебічні зв'язки, відносини з державами Європи;
- Україна — колишня республіка СРСР, була тісно пов'язана з усіма його колишніми республіками, що потребує збереження та подальшого розвитку взаємовигідних відносин з ними;
- Україна — морська держава, що зумовлює необхідність розвитку взаємовигідних відносин з країнами Чорноморського та Середземноморського басейнів;
- Україна не може забезпечити себе власними сировинними ресурсами. Це примушує закуповувати їх за кордоном.

Центральними напрямками зовнішньої політики є:

- плідна робота в ООН, у спеціалізованих органах, установах, структурах та міжнародних організаціях. Україна бере участь у роботі практично всіх органів та установ ООН;
- зовнішньополітична дипломатична діяльність. Дипломатичні відносини Україна встановлює на засадах рівноправності, невтручання у внутрішні справи одне одного, визнання територіальної цілісності та недоторканості існуючих кордонів;
- установа, підтримка та всілякий розвиток економічних, культурних, науково-технічних відносин з усіма країнами світової спільноти, за винятком країн, котрим за рішенням Ради Безпеки ООН оголошено економічну блокаду;
- участь України у вирішенні глобальних проблем сучасного світу;
- збереження та подальше зміцнення добросусідських відносин із колишніми республіками СРСР;
- участь України розв'язанні складних та невідкладних військово-політичних проблем.

Практична реалізація зовнішньої політики України забезпечується під керівництвом Президента України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством закордонних справ, іншими центральними органами державної виконавчої влади на основі Конституції України [17].

Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України [16].

Суттєвим доповненням нормативно-правових документів є вироблення механізмів їх впровадження. В цьому плані слід відзначити надзвичайно потужне дослідження однодумців Горбуліна В.П., а саме Власюка О.С. (у співавторстві з Кононенком С.В.) *«Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України»* [1]. Їх дослідження присвячено питанню *формування нової моделі національної безпеки України. Визначено особливості нинішньої моделі й окреслено загальну структуру майбутньої. Запропоновано й апробовано трискладову теоретико-методологічну схему розуміння й розбудови сфери національної безпеки: «базис – система – інструмент».*

Цитовані науковці, дослідивши складові зовнішньополітичних засад національної безпеки, відзначають, що зовнішня політика сучасної держави, зокрема й української, розгортається на трьох базових рівнях: *глобальному, регіональному, національно-державному. Головною метою зовнішньополітичної діяльності України на першому рівні є уникнення периферизації у міжнародних відносинах. Для України загроза периферизації була завжди актуальною, однак нині вона як ніколи очевидна. Відзначається, що національно-державний рівень відіграє ключову роль у системі зовнішньої політики й національної безпеки. Саме на цьому рівні концентрується потенціал держави, який надалі «розподіляється» між усіма трьома рівнями зовнішньополітичної активності* [1].

Роль зазначеного потенціалу в реалізації державних інтересів та пріоритетів зовнішньої політики й національної безпеки визначальна. *Національно-державний рівень зовнішньої політики постає сферою розгорнення та відточування трьох основних інструментів зовнішньополітичної діяльності: дипломатії, збройних сил, пропаганди.* Слабкість хоча б одного з них робить безсилою всю зовнішню політику.

Дипломатія. Вона була й залишається провідним засобом зовнішньої політики, дію якого спрямовано на захист національних інтересів, досягнення зовнішньополітичних цілей, реалізацію пріоритетів національної безпеки мирним шляхом – передусім шляхом переговорів.

Збройні сили. Війна була й залишається невід'ємною частиною міжнародних відносин, які перманентно й об'єктивно генерують її загрозу, перебуваючи в «тіні» війни. Відповідальна й миролюбна держава повинна зробити все, аби створити потужні збройні сили, а дипломатія цієї держави зобов'язана зробити все, аби не виникла потреба їх застосовувати.

Для зіставлення задекларованих положень з реальним станом справ можемо звернутися до інтерв'ю міністра оборони ЗСУ Полторака С.Т., який відзначав, що агресія на Донбасі після анексії Криму змусила Україну кардинально збільшити чисельність своїх Збройних сил.

Якщо на початок агресії вона становила 150 тис. осіб, то сьогодні службу несуть 255 тис. військовослужбовців, з яких лише 20 тис. осіб строкової служби. Підготовка сучасного військового – це великозатратні видатки. Для прикладу: Великобританія - 250 тис. фунтів; Німеччина - 220 тис. євро; Польща - приблизно 100 тис. євро; Росія - 83 тис. євро; Албанія - 20-25 тис. євро; Україна - торік 8 тис. євро, а в цьому році 12 тис. євро.

Бюджет Міністерства оборони також змінився за цей період: 2014 року бюджет Міноборони становив 27 млрд. грн.; у 2015 р. - 42 млрд. грн.; у 2016 р. - 57 млрд. грн.; у 2017 р. - 64 млрд. грн.; цьогогоріч - 86 млрд. грн. [18].

Пропаганда. Зовнішньополітична пропаганда має на меті деморалізацію, перенавернення, здобуття прихильності, зміну настроїв громадськості держав – об'єктів пропагандистських зусиль. Роль цього зовнішньополітичного засобу

особливо зростає за умов інформаційної війни, що передує початку бойових дій та супроводжує їх надалі [1].

Як уже зазначалось, всебічний аналіз сучасного безпекового простору України, зокрема причини і наслідки тимчасової втрати контролю над окремими територіями Сходу, заходу України та проблеми з Росією досліджено в потужній монографії *«Донбас і Крим: ціна повернення»* за редакцією Горбуліна В.П. [3].

У дослідженні визначено та обґрунтовано умови реінтеграції та пріоритети відновлення Донбасу, повернення Криму, а також спрогнозовано сценарії майбутнього України в глобальному світі і забезпечення національної безпеки. Актуальність цього монографічного дослідження – надзвичайна. Свідченням цього є потужні напрацювання щодо проблем:

- збройної агресії з боку Росії як стрес-тест для глобальної та національної безпеки;
- наслідків російської агресії на Донбасі;
- втрат України від анексії Криму;
- умов реінтеграції тимчасово окупованих територій; стратегії для Донбасу;
- сценарію та прогнозування щодо майбутнього повернення Криму та інше [3, с. 3-5].

Вирішення цих проблем надзвичайно непросте, але є «матриця», відповідна «Дорожня карта», що оптимізує практичну організаторську і нормативно-правову складову діяльності першочергових зовнішньополітичних засад стратегії і нових форм національної безпеки України.

Враховуючи реальний стан речей в Україні, доцільно зосередитись на зміцненні й розвитку її регіональних позицій, що передбачає: повноцінну геостратегічну самореалізацію держави за трьома основними векторами – євроатлантичним (західним), євразійським (пострадянським), чорноморським (південним). Комплексне геополітичне розташування Української держави повинне бути конвертоване в так само комплексну зовнішню політику.

Безперечно, євроатлантична сфера становить головний об'єкт спрямування і «зону концентрації» українських зовнішньополітичних зусиль [1].

Ці напрями зовнішньої політики є пріоритетними і висувають *нові завдання* перед керівництвом української держави, серед яких [14, с. 7; 15; 21]:

- *захист територіальної цілісності України;*
- *європейська інтеграція;*
- *належність до євроатлантичного цивілізаційного простору;*
- *створення міжнародної коаліції на підтримку України.*

Слід зазначити, що, шукаючи шляхи гарантування національної безпеки, Україна однозначно стала на позицію входження в майбутньому в європейський економічний і політичний простір, а також у систему колективної безпеки та інтеграції в НАТО, що було зафіксовано в основних офіційних документах нашої держави. *Українське керівництво сьогодні цілком усвідомлює, що ЄС і НАТО є найбільш ефективною складовою системи, на основі якої формуватиметься нова архітектура безпеки Європи.*

Для забезпечення територіальної цілісності держави керівництво України в 2015-2018 рр. активно співпрацювало з США як з ключовим партнером та союзником України в політичній, безпековій, економічній та енергетичній сферах.

У жовтні минулого року створено новий урядовий *офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції*, а також призначений глава місії України при НАТО. Було також проведено засідання комісії Україна-НАТО в Києві за участю генсека НАТО та Президента України [19; 13; 22; 12; 27].

У 2017 р. вдалося досягти остаточної ратифікації та набуття чинності *Угоди про Асоціацію, запровадження безвізового режиму тощо.* [23; 10].

Проте успіхи в реалізації окремих розділів Угоди про Асоціацію були повною мірою затьмарені фінансовим текстом декларації саміту Східного партнерства.

Відзначимо також посилення парламентської дипломатії. В той же час окремі законодавчі ініціативи спричинили погіршення двосторонніх відносин із рядом сусідніх країн, зокрема з Угорщиною, Польщею та Румунією. Про

причини ускладнення та особливості двосторонніх відносин заявлено позицію МЗС України [8; 5; 24; 25; 9; 20; 7; 26].

Висновки. Дослідження актуальних аспектів зовнішньополітичної діяльності із забезпечення національної безпеки України в умовах анексії Криму і тимчасово окупованих територій на сході України засвідчує необхідність:

1. Оперативного впровадження в життя Закону України «Про національну безпеку України» [16] (після його прийняття), враховуючи, що це стратегічна «дорожня карта», де визначено основні напрями роботи, мету і завдання, окреслено координуючу роль та механізми в структурі виконавчої і законодавчої влади України.
2. Вдосконалення моделі національної безпеки України відповідно до існуючих проблем і викликів та організації її впровадження в життя владою та суспільством.
3. Відновлення «експертної дипломатії» і формулювання загального бачення України відносин із сусідніми країнами; вирішення проблемних питань та викликів, що останнім часом виникають у стосунках із Польщею, Угорщиною, Румунією.
4. «Запуску» роботи з сусідніми державами на регіональному рівні в рамках Карпатського євро регіону як дієвої комунікативної площадки для вирішення існуючих проблем та відновлення ефективних форм транскордонного співробітництва в прикордонних регіонах України, Польщі, Угорщини, Румунії.
5. Використання майже не задіяного потенціалу співробітництва в рамках Східного партнерства.
6. «Перезапуску» роботи української дипломатії з урахуванням сучасних викликів, термінового доопрацювання та прийняття закону «Про дипломатичну службу».

Перспективою подальших наукових розробок проблематики зовнішньополітичних засад національної безпеки України є, на наш погляд,

дослідження проблем безпекового виміру в умовах анексії Криму та війни на сході України.

У той же час, досліджуючи цю проблематику, потрібно враховувати об'єктивну реальність існуючого сусідства. Слід пам'ятати, що ми знаходимося на перехресті геополітичних інтересів, на межі двох світів, потенційно конфліктних, у безпосередній зоні суперечливого трикутника «США-ЄС-Росія». Україна завжди буде проміжним «санітарним» кордоном, або «буферною зоною» цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями.

Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію розлому між НАТО і СНД – простором, який вважає зоною своїх інтересів.

Враховуючи ці реалії, слід пам'ятати, що будь яка помилковість чи навіть неточність при визначенні відповідних пріоритетів можуть мати вкрай негативні для нас наслідки [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власюк О.С., Кононенко С.В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_panorama/Panorama__1_2017-druk.pdf
2. Гальчинський А.С. Помаранчева революція і нова влада. – К.: Либідь, 2005. – 368 с.
3. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
4. Закон України Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
5. Заступник глави МЗС України: Можу допустити, що вплив Москви на Будапешт зростає. І це є загрозою не лише для Києва, але і для Європи. URL:

<http://gordonua.com/ukr/news/politics/zastupnik-golovi-mzs-ukrajini-mozhu-dopustiti-shcho-vpliv-moskvi-na-budapesht-zrostaje-i-tse-je-zagrozoju-ne-lishe-dlja-kijeva-ale-i-dlja-jevropi-242529.html>

6. Зленко А. Україна у мінливому світі. URL: <http://www.dt.ua/1000/1600/66957/>

7. Костриба О. Російський спрут для радикалів Центрально-Східної Європи. URL: <http://tyzhden.ua/World/201175>

8. Лащенко О. Угорщина прощтовхує в НАТО інтерес Росії – заступник глави МЗС України. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/180849-Uhorshchyna-proshrovkhuie-v-NATO-interes-Rosii%E2%80%93zastupnyk-hlavy-MZS-Ukrainy>

9. Магда Є. Західний фронт: як конфлікт України з сусідами стає тестом на суб'єктність. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/11/9/7073376/>

10. Мартинюк В. Безпека для Східного партнерства: які зміни варто лобіювати Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/11/20/7073879/>

11. Нова Воєнна доктрина України. URL: <http://mediambo.org/2015/09/04/nova-voyenna-doktrina-ukrayini/>

12. Нова резолюція ООН щодо Криму: десять змін, важливих для України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/19/7075262/>

13. Новий вимір військової співпраці: що змінили 20 років партнерства України з НАТО. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/20/7075336/>

14. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник. / В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, Ю.П.Сурмін та ін.; За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна - К.: ДП "НВЦ "Євроатлантикінформ", 2006. - 416 с.

15. Оцінка зовнішньої політики: головні досягнення та вади дій України у світі. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/16/7080460/>

16. Проект закону «Про національну безпеку України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531
17. Сіцінський Н.А. Концептуальні принципи зовнішньополітичної діяльності України та її нормативно-правове наповнення. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2017/21.pdf
18. Сохар О. Україна вже готує нові серйозні види озброєння – Полторак. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/yakscho-porivnyuvati-z-2014-rokom-to-stribok-velicheznij-poltorak.htm>
19. Тороп О. Які основні перемоги і поразки України на міжнародному фронті в 2017 році. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/kakie-osnovnye-pobedy-porazheniya-ukrainy-1514377375.html>
20. Трюхан В. Гірше нікуди: Чому зіпсувалися українсько-угорські стосунки? URL: <https://ua.112.ua/mnenie/hirshe-nikudy-chomu-zipsuvalysia-ukrainsko-uhorski-stosunky-415783.html>
21. Українська призма: Зовнішня політика 2017. URL: <http://prismua.org/ukrainian-prism-foreign-policy-2017/>
22. Українська євроатлантична платформа – що це та навіщо. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/12/21/7059269/>
23. Устименко В. Угода про асоціацію з ЄС: можливості та ризики. URL: <https://dt.ua/macrolevel/ugoda-pro-asociaciyu-z-yes-mozhливosti-ta-riziki-263548.html>
24. Україна vs Угорщина. Двоє чубляться, а виграє Росія? URL: https://zik.ua/news/2018/03/22/ukraina_vs_ugorshchyna_dvoie_chublyatsya_a_vygraie_rosiya_1290523
25. Українсько-угорські відносини після виборів в Угорщині. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29154804.html>
26. Украина рискует стать отправной точкой конца человечества – Бессмертный. URL: https://antikor.com.ua/articles/237565-ukraina_riskuet_statj_otpravnoj_tochkoj_kontsa_chelovechestva_bessmertnyj

27. Що змінив для України "закон про НАТО" та як не зупинитися на півдорозі до Альянсу. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/06/9/7066886/>

REFERENCES

1. Vlasyuk, O.S., Kononenko, S.V. Aktual'ni aspekty vdoskonalennya modeli natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [*Actual Aspects of Improving the National Security Model of Ukraine*]. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_panorama/Panorama__1_2017-druk.pdf
2. Hal'chyns'kyy, A.S. (2005) Pomarancheva revolyutsiya i nova vlada [*The Orange Revolution and the New Authority*]. – K.: Lybid'. 368 s.
3. Donbas i Krym: tsina povnennya (2015): monohrafiya [*Donbass and Crimea: price of return*]. za zah. red. Horbulina, V.P., Vlasyuka, O.S., Libanovoyi, E.M., Lyashenko, O.M. – K.: NISD. 474 s.
4. Zakon Ukrayiny Pro osoblyvosti derzhavnoyi polityky iz zabezpechennya derzhavnoho suverenitetu Ukrayiny na tymchasovo okupovanykh terytoriyakh u Donets'kiy ta Luhans'kiy oblastiakh [*Law of Ukraine On the peculiarities of state policy on ensuring the state sovereignty of Ukraine in temporarily occupied territories in the Donetsk and Luhansk oblasts*]. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
5. Zastupnyk hlavy MZS Ukrayiny: Mozhu dopustyty, shcho vplyv Moskvy na Budapesht zrostaye. I tse ye zahrozoyu ne lyshe dlya Kyyeva, ale i dlya Yevropy [*Deputy Head of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine: I can admit that the influence of Moscow on Budapest is increasing. And this is a threat not only for Kyiv but also for Europe*]. Retrieved from: <http://gordonua.com/ukr/news/politics/zastupnik-golovi-mzs-ukrajini-mozhu-dopustiti-shcho-vplyv-moskvi-na-budapesht-zrostaje-i-tse-je-zagrozoju-ne-lishe-dlja-kijeva-ale-i-dlja-jevropi-242529.html>
6. Zlenko, A. Ukrayina u minlyvomu sviti [*Ukraine in a Changing World*]. Retrieved from: <http://www.dt.ua/1000/1600/66957/>

7. Kostryba, O. Rosiys'kyi sprut dlya radykaliv Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy [*Russian optov for radicals of Central and Eastern Europe*]. Retrieved from: <http://tyzhden.ua/World/201175>

8. Lashchenko, O. Uhorshchyna proshovkhuye v NATO interes Rosiyi – zastupnyk hlavy MZS Ukrayiny [*Hungary pushes NATO's interest to Russia – Deputy Minister of Foreign Affairs of Ukraine*]. Retrieved from: <https://zakarpattya.net.ua/News/180849-Uhorshchyna-proshovkhuye-v-NATO-interes-Rosii%E2%80%93zastupnyk-hlavy-MZS-Ukrainy>

9. Mahda, YE. Zakhidnyy front: yak konflikt Ukrayiny z susidamy staye testom na sub'yektnist' [*Western Front: As Ukraine's conflict with neighbors becomes a test of subjectivity*]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/11/9/7073376/>

10. Martynyuk, V. Bezpeka dlya Skhidnoho partnerstva: yaki zminy varto lobiyuvaty Ukrayini [*Security for the Eastern Partnership: what changes should lobby for Ukraine*]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/11/20/7073879/>

11. Nova Voyenna doktryna Ukrayiny [*The New Military Doctrine of Ukraine*]. Retrieved from: <http://mediarnbo.org/2015/09/04/nova-voyenna-doktrina-ukrayini/>

12. Nova rezolyutsiya OON shchodo Krymu: desyat' zmin, vazhlyvykh dlya Ukrayiny [*New UN resolution on Crimea: ten changes important for Ukraine*]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/19/7075262/>

13. Novyy vymir viys'kovoyi spivpratsi: shcho zminyly 20 rokiv partnerstva Ukrayiny z NATO [*A new dimension of military cooperation: that has changed the 20 years of Ukraine-NATO partnership*]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/20/7075336/>

14. Osnovy yevropeys'koyi ta yevroatlantychnoyi intehtratsiyi Ukrayiny (2006) [*Fundamentals of European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine*]. Hovorukha, V.V., Bul'ba, V.H., Surmin, YU.P. ta in. – K.: DP "NVTs "Yevroatlankyinform". 416 s.

15. Otsinka zovnishn'oyi polityky: holovni dosyahnennya ta vady diy Ukrayiny u sviti [*Assessment of foreign policy: main achievements and weaknesses of Ukraine in the world*]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/16/7080460/>

16. Proekt zakonu «Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny» [*Draft Law "On National Security of Ukraine"*]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531

17. Sitsins'kyy, N.A. Kontseptual'ni pryntsypy zovnishn'opolitychnoyi diyal'nosti Ukrayiny ta yiyi normatyvno-pravove napovnnennya [*Conceptual Principles of Ukraine's Foreign Policy and its Regulatory Content*]. Retrieved from: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2017/21.pdf

18. Sokhar, O. Ukrayina vzhe hotuye novi seryozni vydy ozbroynennya – Poltorak [*Ukraine is already preparing new serious weapons – Poltorak*]. Retrieved from: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/yakscho-porivnyuvati-z-2014-rokom-to-stribok-velicheznij-poltorak.htm>

19. Torop, O. Yaki osnovni peremohy i porazky Ukrayiny na mizhnarodnomu fronti v 2017 rotsi [*What are the main victories and defeats of Ukraine on the international front in 2017*]. Retrieved from: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/kakie-osnovnye-pobedy-porazheniya-ukrainy-1514377375.html>

20. Tryukhan, V. Hirshe nikudy: Chomu zipsuvalysya ukrayins'ko-uhors'ki stosunky? [*Worst nowhere: Why the Ukrainian-Hungarian relations were spoiled?*]. Retrieved from: <https://ua.112.ua/mnenie/hirshe-nikudy-chomu-zipsuvalysia-ukrainsko-uhorski-stosunky-415783.html>

21. Ukrayins'ka pryzma: Zovnishnya polityka 2017 [*Ukrainian Prism: Foreign Policy 2017*]. Retrieved from: <http://prismua.org/ukrainian-prism-foreign-policy-2017/>

22. Ukrayins'ka yevroatlantychna platforma – shcho tse ta navishcho [*The Ukrainian Euro-Atlantic Platform – what is it and why*]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/12/21/7059269/>

23. Ustymenko, V. Uhoda pro asotsiatsiyu z YES: mozhlyvosti ta ryzyky [*Association Agreement with the EU: opportunities and risks*]. Retrieved from: <https://dt.ua/macrolevel/ugoda-pro-asociaciyu-z-yes-mozhlyvosti-ta-riziki-263548.html>

24. Ukrayina vs Uhorshchyna. Dvoye chublyat'sya, a vyhraye Rosiya? [*Ukraine vs. Hungary. Two hang out, but Russia wins?*]. Retrieved from: https://zik.ua/news/2018/03/22/ukraina_vs_ugorshchyna_dvoie_chublyatsya_a_vygraje_rosiya_1290523

25. Ukrayins'ko-uhors'ki vidnosyny pislya vyboriv v Uhorshchyni [*Ukrainian-Hungarian relations after the elections in Hungary*]. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/29154804.html>

26. Ukrayna riskuet stat' otpravnoy tochkoj kontsa chelovechestva – Bessmertnyy [*Ukraine risks becoming the starting point of the end of mankind – Bessmertnyy*]. Retrieved from: https://antikor.com.ua/articles/237565-ukraina_riskuet_statj_otpravnoj_tochkoj_kontsa_chelovechestva_bessmertnyj

27. Shcho zminyv dlya Ukrayiny "zakon pro NATO" ta yak ne zupynytytsya na pivdorozi do Al'yansu [*What changed the "NATO law" for Ukraine and how not to stay halfway to the Alliance*]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/06/9/7066886/>